

DOI: <https://doi.org/10.54937/2024.9788056111024.97-104>

AKÚ POZÍCIU MAJÚ PIESNE STANISŁAWA MONIUSZKA VO VOKÁLNEJ PEDAGOGIKE NA SLOVENSKU?

 Kristína MAGÁTOVÁ ¹

WHAT POSITION DO THE SONGS OF STANISŁAW MONIUSZKO HAVE IN VOCAL PEDAGOGY IN SLOVAKIA?

¹ Katolícka univerzita v Ružomberku, Pedagogická fakulta, Katedra hudby, Námestie A. Hlinku 56, Ružomberok, Slovenská republika

✉ Email: kristina.magatova696@edu.ku.sk

kristinmagat@gmail.com

 ORCID iD: [0009-0006-5486-2185](https://orcid.org/0009-0006-5486-2185)

<https://orcid.org/0009-0006-5486-2185>

 Competing interests: The author declare no competing interests.

 Publisher's Note: Catholic University in Ružomberok stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations. Copyright: © 2024 by the authors.

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

This license allows reusers to distribute, remix, adapt, and build upon the material in any medium or format, so long as attribution is given to the creator. The license allows for commercial use.

 Review text in the conference proceeding: Contributions published in proceedings were reviewed by members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.

ABSTAKT

Pol'ský skladateľ Stanislav Moniuszko sa v umeleckej sfére prezentuje najmä ako autor poľskej národnej opery. Okrem toho je autorom rozsiahlej piesňovej literatúry. Možno ho označiť za priekopníka tohto žánru v poľskej artificiovej hudbe. v slovenskej vokálnej pedagogike je Moniuszkova piesňová literatúra málo známa, takmer nepoužívaná i napriek tomu, že jeho piesňové bohatstvo reprezentuje romantickú pieseň tak, ako tvorba veľkých romantických skladateľov. Príspevok prezentuje povedomie o skladateľovi v prostredí vokálnej pedagogiky a predostiera návrhy, ako jeho pozíciu zlepšiť.

KLúčové slová: Stanislav Moniuszko, piesňová tvorba, Śpiewnik Domowy, vokálna pedagogika, výskum.

ABSTACT

The Polish composer Stanislav Moniuszko presents himself in the artistic sphere mainly as the author of Polish national opera. He is also the author of an extensive song literature. He can be described as

a pioneer of this genre in Polish artistic music. In Slovak vocal pedagogy, Moniuszko's song literature is little known, almost unused, despite the fact that his song wealth represents Romantic song as much as the work of the great Romantic composers. This paper presents the awareness of the composer in tuhe vocal pedagogy milieu and puts forward suggestions on how to improve his position.

Key words: *Stanisław Moniuszko, song production, Śpiewnik Domowy, vocal pedagogy, reasearch.*

ÚVOD

Stanisław Moniuszko je poľský hudobný skladateľ, dirigent, pedagóg, organista, predstaviteľ poľskej národnej školy a autor národnej opery *Halka*. Okrem toho je považovaný za priekopníka umeleckej piesne v Poľsku. Je autorom rozsiahlej piesňovej literatúry svetského i duchovného zamerania. Svetskú pieseň, ktorá je predmetom nášho záujmu, reprezentuje súbor dvanástich spevníkov s titulom *Śpiewnik Domowy (Domáci spevník)*, v ktorých je vydaných celkom 255 skladieb. Súbor piesňovej pozostalosti skladateľa je však rozsiahlejší. Zovšeobecnený počet je približne 300 piesní. Niektoré pramene uvádzajú dokonca vyššie počty. Katalóg diel *Pieśnisolowe Moniuszki (1954)*, usporiadaný Erwinom Nowaczykom, uvádza 309 sólových piesní, 11 duetov, 4 sólové piesne so zborom a 36 zborových, spolu 360 skladieb. Zdislaw Jachimecki vo svojej knihe *Moniuszko (1983)* uvádza 267 piesní. Witold Hulewicz v monografii *Stanisław Moniuszko: Kropieśnipolskiej (1933)* uvádza až 400 piesní.[1, 2, 3]Tieto zbierky sú cenným obohatením romantického piesňového dedičstva.

Bohatá piesňová tvorba tohto poľského romantického skladateľa zastáva v slovenskej vokálnej pedagogike, ktorú v našom kontexte zastupujú základné umelecké školy a konzervatória, nevýraznú pozíciu. Toto tvrdenie pramení z našich osobných skúseností, ktoré navyše potvrdzujú učebné osnovy uvedených vzdelávacích inštitúcií. Meno skladateľa v nich úplne absentuje. [4]Samozrejme, európsky piesňový repertoár je rozsiahly, a nie všetky kompozície majú príležitosť dostať sa do učebných osnov. Tretím potvrdením našej hypotézy sa stal mapovací výskum adresovaný pedagógom spevu na uvedených inštitúciách. Príčinou skutočnosti, že je meno skladateľa v slovenskej vokálnej pedagogike málo známe, je v prvom rade jazyková bariéra, z ktorej pramení nedostatok informácií. Neexistuje totižto monografia v slovenskom jazyku, ktorá by sa detailnejšie zaoberala touto problematikou. Vo väčšine prípadov ide len o krátke heslovité údaje.

Stručné informácie a skladateľskej osobnosti, najmä z aspektu poľskej opery a národnej hudby, ponúkajú slovenské a české publikácie mapujúce všeobecné dejiny hudby, napríklad *Dejiny hudby v (2010)* Nadi Hřekovej, *Dějiny hudby – přehled evropských dějin hudby (2013)* Miloša Navrátila či *Stručné dejiny hudby (2019)* Geralda Abrahama.[5, 6, 7]

Meno Stanisława Moniuszka uvádza vo svojej monografii *Dejiny európskej hudby od Antiky po nástup hudobnej moderny (2001)* Peter Ruščin, no len ako autora kantáty *Widma*. [8] Informácie o vokálnej kompozičnej činnosti autora predkladá v strohej podobe Jozef Raninec vo svojich publikáciách *Vývin tvorby a interpretácie vokálnych skladieb (2005)* a *Dejiny a literatúra spevu (2018)*, kde sa prvýkrát objavuje informácia o jeho piesňovej tvorbe. [9, 10] S menom Stanisława Moniuszka sa stretávame najmä v zahraničnej literatúre, zvlášť poľskej, keďže ide o poľského skladateľa. Podobný jav sa spája s piesňovou tvorbou. Poľský jazyk a jeho výslovnosť predstavuje pre pedagógov spevu výrazné komplikácie, a preto pracujú najmä s repertoárom jazykovo prístupnejším. Naším cieľom je zvýšiť povedomie o skladateľovi ako o tvorcovi rozsiahlej piesňovej literatúry a spropagovať jeho dielo nielen teoreticky, ale najmä prakticky prostredníctvom aplikácie vybraných skladieb do pedagogického procesu.

Povedomie o piesňach Stanisława Moniuszka

Pozíciu skladateľových piesní interpretujeme na základe výsledkov získaných v mapovacom výskume, ktorý bol realizovaný prostredníctvom online dotazníka. Zámerom výskumu bolo zistiť mieru vedomostí o skladateľovi a jeho piesňovej tvorbe, ako aj o jej praktickom užívaní na hodinách spevu. Výskumnú vzorku tvorili pedagógovia spevu slovenských základných umeleckých škôl a konzervatórií, na ktorých je v rámci hudobného odboru možnosť štúdia predmetu Sólový spev, Spev, Hlasová výchova, kde sa dajú Moniuszkove piesne uplatniť. v rámci dotazníka sme sa zameriavali na kvantitatívne i kvalitatívne elementy obsahu vyučovania spevu. Z kvantitatívnych ide o počet

pedagógov, ktorí poznajú osobnosť skladateľa a jeho piesňovú tvorbu, počet pedagógov, ktorí aktívne využívajú piesňovú literatúru skladateľa, počet pedagógov, ktorí uvažujú o rozšírení repertoáru o piesne skladateľa a ďalšie. Prostredníctvom priamych otázok sme zisťovali kvalitatívnu stránku obsahu hodín vyučovania spevu, s ktorými konkrétnymi skladbami skladateľa pracujú, resp. pracovali učitelia so žiakmi na hodinách spevu, s dielami ktorých európskych skladateľov pracujú najčastejšie, diela ktorých iných poľských skladateľov aktívne využívajú, ktorý z európskych jazykov má dominantné postavenie, na čo kladú pedagógovia dôraz pri výbere piesňového repertoáru pre žiakov. Výskum bol rozdelený do dvoch fáz.

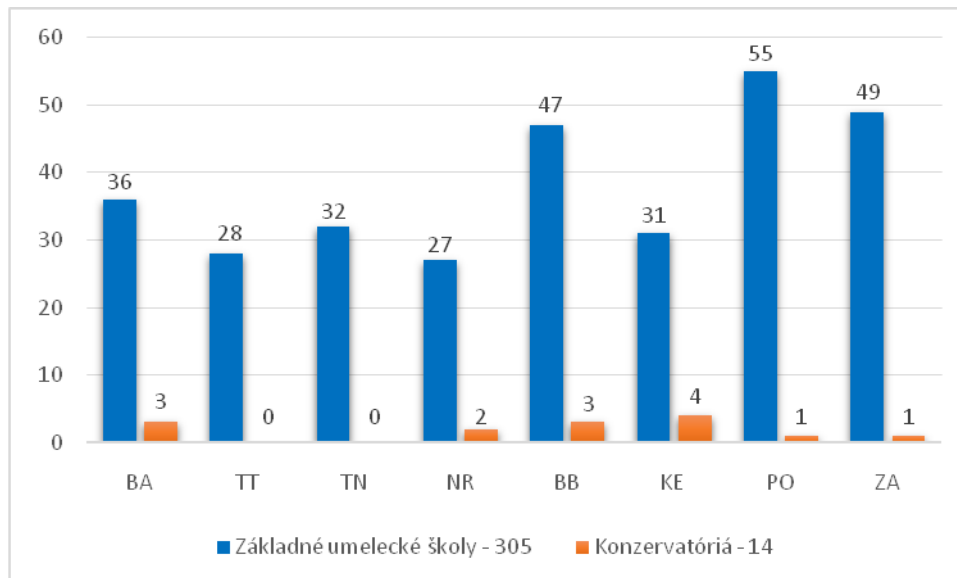
Aká je realita?

Prvá etapa výskumu bola realizovaná v období od 13. januára 2022 do 13. februára 2023. v zbieraní dát sme pokračovali v druhej etape, aby bola návratnosť dotazníkov čo najvyššia. Druhá etapa výskumu bola realizovaná od 18. októbra 2023 do 18. novembra 2023. Dáta, ktoré uvádzame, sú súčtom položiek získaných v týchto dvoch etapách. Dotazník bol rozposlaný prostredníctvom e-mailovej komunikácie. Oslovené boli slovenské štátne, cirkevné a súkromné základné umelecké školy a konzervatóriá, na ktorých sa v rámci hudobného odboru vyučuje spev. Zoznam oslovených inštitúcií sme vypracovali na základe viacerých dokumentov. Primárnym zdrojom dát sa pre nás stal online portál Register škôl a školských zariadení Slovenskej republiky. Register predstavuje súbor údajov v štandardizovanej databázovej štruktúre, ktorá tvorí kostru informačného systému regionálneho školstva. Register obsahuje základné identifikačné údaje o školách a školských zariadeniach, ktoré sú zaradené do siete škôl a školských zariadení Slovenskej republiky. Gestorom Registra je Ústav informácií a prognóz školstva ako informačné centrum rezortu školstva. Zodpovedá za organizačno-metodické zabezpečenie tvorby, aktualizácie a využívania údajov Registra na celoslovenskej úrovni. Za správnosť údajov v Registri zodpovedajú príslušné obvodné úrady, odbory školstva.[11]

Ako sekundárne zdroje sme využili: dokument Sieť škôl a školských zariadení Slovenskej republiky vydaný Ministerstvom školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky (ďalej MŠVVaŠ SR), ktorý obsahuje zoznam štátnych umeleckých škôl. [12] Aktuálnosť zoznamu je ku dňu 3. októbra 2022. Zoznam cirkevných a súkromných základných umeleckých škôl sme čerpali z online portálu iZUŠ.cz – riadiaceho a informačného systému základných umeleckých škôl.[13] Zo zoznamu umeleckých škôl a konzervatórií sme následne selektovali tie, ktoré v rámci hudobného odboru neumožňujú štúdium spevu alebo príbuzného predmetu. Selekcii sme vypracovali na základe dokumentu zverejneného Centrom vedecko-technických informácií Slovenskej republiky (CVTI SR) so štatistikou hudobných odborov ZUŠ s platnosťou k 15. septembru 2022. Ide o národné informačné centrum pre vedu, techniku, inovácie a vzdelávanie s vedeckou knižnicou Slovenskej republiky priamo riadené MŠVVaŠ SR. Koordinuje činnosť a zabezpečuje prevádzku interdisciplinárnych výskumno-vývojových centier a národných infraštruktúr pre výskum, vývoj, inovácie a vzdelávanie.[14] Podľa tohto dokumentu sme zistili všetky základné umelecké školy, na ktorých sa v školskom roku 2022/2023 vyučoval v rámci hudobného odboru spev. Po získaní kompletného zoznamu základných umeleckých škôl a konzervatórií na základe vyššie spomenutých kritérií sme pristúpili ku kontaktovaniu jednotlivých inštitúcií. Kontaktné údaje na inštitúcie sme získali v uvedených zoznamoch alebo oficiálnych stránkach škôl v sekcii Kontakt. Kontaktovaný bol riaditeľ alebo zástupca riaditeľa, ktorý bol požiadaný o sprostredkovanie adresy s dotazníkom učiteľom spevu danej školy. Pre zvýšenie pravdepodobnosti odpovede sme v niekoľkých prípadoch využili všetky dostupné e-mailové kontakty zverejnené na internetovej stránke školy. Spolu sme rozposlali 342 e-mailov.

Dotazníkový výskum bol zameraný na oblasť celého Slovenska – Bratislavský kraj (BA), Trnavský kraj (TT), Trenčiansky kraj (TN), Nitriansky kraj (NR), Banskobystrický kraj (BB), Košický kraj (KE), Prešovský kraj (PO), Žilinský kraj (ZA). Na základe informácií z vyššie uvedených databáz sme vyšpecifikovali okruh cieľových inštitúcií nasledovne. Najmenšiu skupinu zastupujú konzervatóriá. Počet aktuálne pôsobiacich štátnych, cirkevných a súkromných konzervatórií na Slovensku s vyučovaním predmetu spev je 14. Oslovené boli všetky, ktoré spĺňali podmienku individuálneho vyučovania spevu. Značne rozsiahlejšou skupinou sú základné umelecké školy. Počet aktuálne

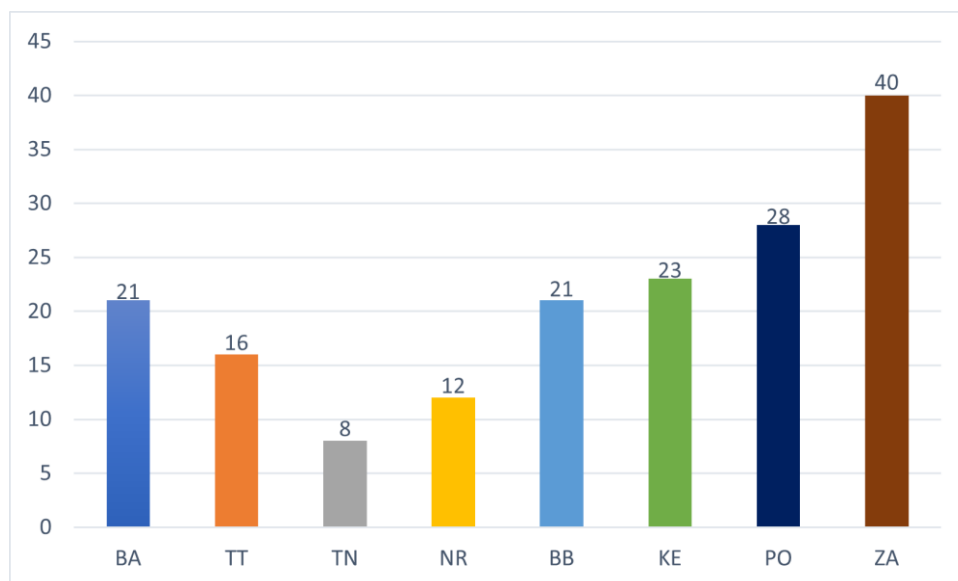
pôsobiacich základných umeleckých škôl na Slovensku – štátnych, cirkevných a súkromných s vyučovaním predmetu spev je 305. Oslovené boli všetky, ktoré spĺňali podmienku individuálneho vyučovania spevu. Z vyššie uvedeného vyplýva, že pre potreby dotazníkového výskumu bolo oslovených 319 inštitúcií (Obr. 1). v nasledujúcom texte prezentujeme výsledky mapovacieho výskumu získané z odpovedí dotazníka. Niektoré dáta verbalizujeme, iné pre lepšiu orientáciu znázorňujeme graficky.

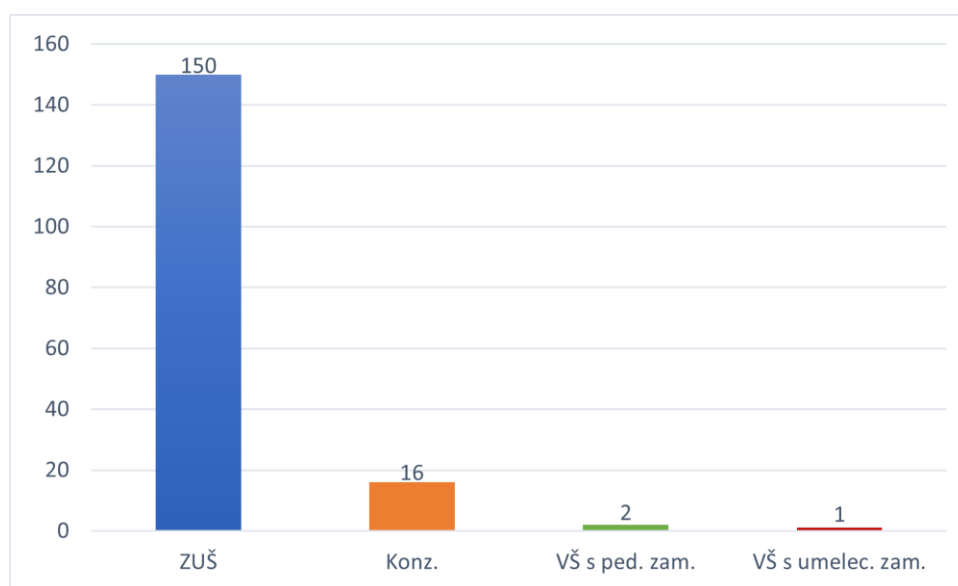
Obr. 1 -Počet oslovených ZUŠ a konzervatórií s vyučovaním spevu v jednotlivých krajoch Slovenska.

Naším zámerom bolo získať čo najviac odpovedí od pedagógov spevu pôsobiacich na oslovených pedagogických inštitúciách. v prvom kole, k 13. februáru 2023, sme získali 110 odpovedí. v druhom, k 18. novembru 2023, pribudlo 63 odpovedí. Za predpokladu, že na každej z oslovených inštitúcií pôsobí minimálne jeden pedagóg spevu návratnosť predstavuje 54,23%.

Dotazník obsahoval 15 položiek. Z toho bolo pre náš výskum sedem primárnych, päť sekundárnych a tri terciárne. Terciárne otázky (*V ktorom kraji pedagogicky pôsobíte? Na ktorej z uvedených inštitúcií pedagogicky pôsobíte? Aká je dĺžka vašej pedagogickej praxe?*) zisťovali u respondentov kraj, inštitúciu pôsobenia a dĺžku pedagogickej praxe (Obr. 2, Obr. 3).

Obr.2 -Vyjadrenie odpovedí respondentov dotazníkového výskumu na kraj pedagogického pôsobenia¹

Obr. - 3Vyjadrenie odpovedí respondentov dotazníkového výskumu na inštitúciu pedagogického pôsobenia.

Z uvedených grafov je zrejmé, že reprezentatívnu vzorku zastávajú pedagógovia spevu z celého Slovenska s prirodzenou prevahou pedagógov základných umeleckých škôl. Domnievame sa, že výskyt vysokoškolských pedagógov môže vychádzať zo skutočnosti duálnej pedagogickej činnosti.

Sekundárne otázky nám pomohli hlbšie preniknúť do podstaty skúmanej problematiky a vytvoriť detailnejšie závery na stanovené výskumné otázky a hypotézy.

- Využívate piesňovú literatúru iných poľských skladateľov?
- Z odpovedí vyplýva, že len 15,03% (26) pedagógov využíva piesne poľských skladateľov.
- Ak áno, ktorých?

¹ Súčet odpovedí činí 169 respondentov, čo nezodpovedá výslednej cifre odpovedí. Predpokladáme, že rozdiel vznikol na základe pedagógov pôsobiach v Českej republike, keďže sa v otvorených otázkach vyskytovali odpovede v českom jazyku, poprípade ide o respondentov, ktorí nie sú aktuálne pedagogicky činní.

Uvedené boli mená týchto poľských autorov: Fryderyk Chopin(14),Mieczysław Karłowicz (2), Piotr Rubik (2), Stanisław Niewiadomski (1), JózefSwider (2), LudomirRóżycki (1), Zygmunt Noskowski (1), Witold Lutosławski (1), Piotr Maszyński (2), Jerzy Wasowski (1), Karol Szymanowski (1), Ignacy Jan Paderewski (1), Krzysztof Penderecki (1), Feliks Nowowiejski (1).

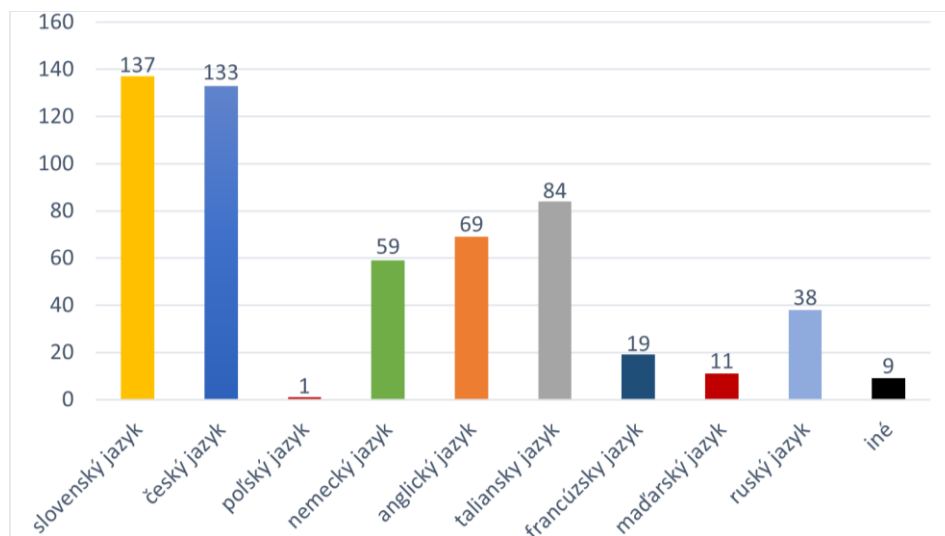
- *V prípade, že ste našťudovali/študujete pieseň StanisławaMoniuszka so svojim žiakom, o ktorú skladbu ide?*

Len 5,2% (9) respondentov v praxi využíva, alebo sa stretlo s piesňami skladateľa. Ide o piesne: Prząśniczka, Wojak, Tren X, Wilija, Dumka, Czypowroci, Dwiezorze, Krakowiaczek, Do Niemna, Hymn do PanaJezusa, Piosnkażołnierza, Kozak, Wędrownaptaszyna, Korale, duchovná pieseň bez uvedenia titulu.

- *Piesňovú literatúru ktorých zahraničných európskych skladateľov vo svojej pedagogickej praxi najčastejšie využívate? (Uveďte 3 mená).*

Z európskych skladateľov sú v pedagogickej praxi vyučovania spevu najčastejšie využívané piesne Franza Schuberta, Antonína Dvořáka, Wolfganga Amadea Mozarta, Roberta Schumanna, Piotraljiča Čajkovského, Ludwiga van Beethowena. Zoznam uvedených skladateľov je rozsiahlejší, uvádzame mená tých, ktorí sa v odpovediach respondentov vyskytli viac ako dvadsaťkrát.

- *Piesňová literatúra ktorého jazyka je vo vašej pedagogickej praxi najfrekvencovanejšia? (Môžete označiť viacero odpovedí).*

Obr.4 -Rozsah využívania jednotlivých cudzích jazykov v pedagogickej praxi učiteľov spevu na ZUŠ a konzervatóriách na Slovensku

Sekciu primárnych otázok dotazníka zastupujú v najväčšej miere:

- *Stretli ste sa v rámci svojej hudobnej činnosti (štúdium, pedagogická prax, umelecká prax) s menom Stanisław Moniuszko?*
- *Ak áno, poznáte jeho piesňovú tvorbu?*
- *Uvažujete o tom, že by ste jeho skladbu/y zaradili do vášho piesňového repertoáru?*
- *Vnímate poľský jazyk ako jednu z bariér pri výbere piesňového repertoáru?*
- *Uprednostnili by ste piesne Stanisława Moniuszka v slovenskom jazyku?*
- *Do akej miery sú uvedené kritériá pre vás pri výbere repertoáru dôležité?*

Výsledky mapovacieho výskumu potvrdzujú, že piesňová literatúra Stanisława Moniuszka je v slovenskej vokálnej pedagogike takmer nepoznaná a nepoužívaná. Ide skutočne o zaujímavý fakt, keďže Moniuszko je národným skladateľom susedného národa. Prekvapením bolo i to, že mnohí sa s menom skladateľa nikdy nestretli, a to ani v pedagogickej praxi, ani v časoch vlastného štúdia. Je potrebné si uvedomiť, že ide o osoby umelecky vzdelané. Oprávnenie vyučovať spev na cieľových inštitúciách majú len absolventi konzervatória po získaní absolútoría, a ďalej absolventi vysokých škôl v príslušných odboroch. Skutočnosť, že sa s menom skladateľa nikdy neprišli do kontaktu je na jednej strane prekvapivá, no na druhej strane je potrebné sa zamyslieť, prečo je v tejto problematike vo vzdelávaní diera a ako je možné túto situáciu napraviť. Zmapovanie kvantitatívnej stránky výskumu nám potvrdilo, že spracovanie tejto problematiky má opodstatnenie. Vychádzajúc z výsledkov, až 53,2% (92) oslovených sa s menom skladateľa nestretlo. Až 73,41% (127) respondentov nepozná piesňovú tvorbu skladateľa. Viac ako 58,38% (101) pedagógov spevu na základných umeleckých školách a konzervatóriách by malo záujem obohatiť svoj repertoár o piesne skladateľa, z toho 100% (115) by piesne uvítalo v slovenskom jazyku. Z celkového počtu respondentov to činí 66,47%. Z výsledkov je zrejmé, že možnosť pracovať s piesňami v materinskom jazyku bola atraktívna i pre tých, ktorí pôvodne o zaradení Moniuszkových piesní do svojho repertoáru neuvažovali. Môžeme teda konštatovať, že nepriaznivé postavenie Moniuszkových piesní vychádza najmä z jej jazykovej neprístupnosti. Z toho dôvodu je našim cieľom priblížiť túto oblasť učiteľom spevu čo najatraktívnejšou a najprístupnejšou formou, a to práve prekladom poľských textov, vytvorením adaptácií, ktorej sa v našej výskumnej činnosti venujeme.

I keď sa náš výskum orientoval predovšetkým na vokálnu pedagogiku a individuálne hlasové školenie, s predsavzatím spropagovania Moniuszkovej piesňovej tvorby nás zaujímalo i jeho postavenie vo vyučovaní na všeobecnevzdelávacích školách. Meno skladateľa je v učebných materiáloch hudobnej výchovy živým pojmom. Zmienku o Stanisławovi Moniuszkovi nachádzame v štii *Prostredníctvom hudby poznávame kultúru národov* v učebnici hudobnej výchovy pre 5. ročník základných škôl z roku 2009. Jedna dvojstrana je venovaná Poľskej republike a jej hudbe. Informácie majú pomerne široký záber.² Súčasťou poznatkov je predstavenie významných skladateľských osobností poľskej hudobnej kultúry. Meno Stanisława Moniuszka sa spája s poľskou národnou operou *Halka*. Nechýba informácia o veľmi bohatej piesňovej tvorbe, okolo 400 piesní[15]. S menom skladateľa sa môžeme stretnúť aj v štii *Romantizmus* v učebnici hudobnej výchovy pre 6. ročník základnej školy. Spája sa s národnou hudbou, resp. národnými školami a operou *Halka*[16]. Vzhľadom na dôležitosť piesňovej tvorby v živote skladateľa by mohli byť učebné texty o ňom rozšírené o informácie dotýkajúce sa tejto problematiky a tiež o konkrétne hudobné príklady, niektorú z nami vytvorených adaptácií. Žiaci by tak mali možnosť prísť do kontaktu so živou hudbou, ktorú môžu vďaka jazykovej prístupnosti sami produkovať prostredníctvom rozličných hudobných činností. Samotné adaptácie teda možno využiť ako doplnujúci študijný materiál aj na základných školách.

ZÁVER

Je skutočne zaujímavé, ako málo poznatkov majú slovenskí hudobníci ako aj širšia odborná verejnosť o hudobnej kultúre susedného slovanského národa. Presvedčili sme sa, že v slovenskom pedagogickom prostredí, zvlášť vokálnom, nie je meno skladateľa rezonujúcim pojmom, i keď je jeho prínos v rámci európskej kultúry zjavný. Vystáva otázka ako túto situáciu zmeniť? Veríme, že náš výskum je prvom formou pokusu o popularizáciu Stanisława Moniuszka a jeho piesňovej tvorby. Najväčšou výzvou súvisiacou s prezentáciou skladateľových piesní je odklon od teoretizovania v historickom kontexte a od redukcie jeho diela len na národný aspekt. Len živá hudba môže prežiť, a preto budú naše ďalšie kroky smerovať k aplikácii piesní v pedagogickej praxi. Pokladáme za potrebné a užitočné tieto medzery v našom poznaní a vedomí systematicky, cieľavedome a efektívne vyplňať.

² Zaujímavý je odsek, ktorý upozorňuje na poľskú výslovnosť. Súčasťou učiva sú dvojjazyčné notové prílohy – Hymna Poľskej republiky a poľská ľudová pieseň v úprave Petra Ebena – Hej, z góry, z góry. Žiaci majú tak možnosť zoznámiť sa s poľským textom.

ZOZNAM BIBLIGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] NOWACZYK, Erwin. (1954). Pieśnisolowe S. Moniuszki. Katalogtematyczny. - Krakov: PolskieWydawnictwo Muzyczne PWM, 334 s.
- [2] JACHIMECKI, Zdzisław. (1983). Moniuszko. - Krakov: PWM, 281 s.
- [3] HULEWICZ, Witold. (1933). Stanisław Moniuszko: Królpieśnipolskiej. - Lvov: Państwowe wydawnictwo książek szkolnych, 31 s.
- [4] UČEBNÉ OSNOVY PRE HLASOVÚ VÝCHOVU, SPEV. (1995). Bratislava: Ministerstvo školstva Slovenskej republiky. [on-line]. ISBN 80-7098-073-7. Dostupné na internete: >https://www.statpedu.sk/files/sk/svp/statny_vzdelavaci_program/svp-zakladne-umelecke-skoly/uo_hud_odbor_hlas_vychova_spev.pdf < [cit. 2022-11-23].
- [5] HRČKOVÁ, Naďa. (Ed.). (2010). Dejiny Hudby v – Hudba 19. storočia. - Bratislava: Ikar, ISBN 978-80-551-2453-7, 464 s.
- [6] NAVRÁTIL, Miloš. (2011). Dějiny hudby: Přehledevropských dějin hudby. - Ostrava: MONTANEX, a. s., ISBN 978-80-7225-393-7, 381 s.
- [7] ABRAHAM, Gerald. (2003). Stručné dejiny hudby. - Bratislava: Hudobné centrum, ISBN80-88884-58-6, 844 s.
- [8] RUŠČIN, Peter. (2001). Dejiny európskej hudby od Antiky po nástup hudobnej moderny. - Prešov: Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied, ISBN 80-8068-004-3, 297 s.
- [9] RANINEC, Jozef. (2005). Vývin tvorby a interpretácie vokálnych skladieb. - Banská Bystrica: Akadémia umení v Banskej Bystrici, ISBN 80-89078-14-1, 352 s.
- [10] RANINEC, Jozef. (2001). Dejiny a literatúra spevu. Banská Bystrica: Jozef Raninec, ISBN 80-968661-6-8, 289 s.
- [11] REGISTER ŠKÔL a ŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ. [on-line]. Dostupné na internete: ><http://web.uips.sk/rs/register.html> < [cit. 2021-09-01].
- [12] SIEŤ ŠKÔL a ŠKOLSKÝCH ZARIADENÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY – ZÁKLADNÉ UMELECKÉ ŠKOLY a JAZYKOVÉ ŠKOLY, ELOKOVANÉ PRACOVISKÁ. [on-line]. Dostupné na internete: >https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/JH/stat_zus.pdf < [cit. 2021-09-01].
- [13] IZUŠ. Zoznam základných umeleckých škôl v SR. [on-line]. Dostupné na internete: >https://www.izus.cz/kontakt/seznam_zakladnich_umeleckych_skol_v_sr/ < [cit. 2021-09-02].
- [14] CENTRUM VEDECKO-TECHNICKÝCH INFORMÁCIÍ SR. Zoznamy škôl a školských zariadení. [on-line]. Dostupné na internete: >https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/registre/zoznamy-skol-a-skolskych-zariadeni.html?page_id=9332 < [cit. 2021-09-02].
- [15] LANGSTEINOVÁ, Eva., FELIX, Belo. (2011). Hudobná výchova pre 5. ročník základných škôl. - 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., ISBN 978-80-10-01776-8, 79 s.
- [16] LANGSTEINOVÁ, Eva., FELIX, Belo. (2011). Hudobná výchova pre 6. ročník základnej školy. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, s. r. o., ISBN978-80-10-02238-6, 80 s.